

Detailhandelen idag og i overmorgen.

I disse dage udkommer en bog under ovennævnte titel. Den er skrevet af professorerne Bjarke Fog og Arne Rasmussen, Handelshøjskolen i København, og indeholder en analyse af detailhandelens situation idag tillige med en prognose for dens vilkår i 1980. (1)

Her fremlægges nogle af bogens hovedresultater af cand. merc. Leif Kristensen, der har været medarbejder ved gennemførelsen af projektet.

For fire år siden henvendte De Samvirkende Købmandsforeninger og Fællesforeningen af Danmarks Brugsforeninger sig uafhængigt af hinanden til Handelshøjskolen med en forespørgsel om, hvorvidt forskere ved skolen kunne påtage sig at opstille en prognose for dansk detailhandels vilkår og muligheder i de kommende år.

Et samarbejde mellem de to organisationer, Handelshøjskolen samt kort efter tillige med Danmarks Erhvervsfond blev etableret, og undersøgelsesopgaven blev overdraget professorerne Bjarke Fog og Arne Rasmussen.

Resultaterne af undersøgelsesarbejde og forsøg på prognoseopstillinger foreligger nu. De vigtigste resultater er offentliggjort i: »Detailhandelen idag og i overmorgen«, men det understreges, at denne bog, der er beregnet på en bredere læserkreds, blot er en forløber for den videnskabelige udgave. Denne vil indeholde hele det analytiske grundlag, metoderedegørelser og metodediskussion og blive publiceret i Handelshøjskolens regi. Den bliver ca. fire gange så omfangsrig som den her omtalte udgave.

Hvorpå beror detailhandelens struktur?

De indledende skridt i undersøgelsen var at fastlægge de strukturforhold i detailhandelen, som prognosen skulle omfatte. Med andre ord måtte det præciseres, hvilke variabler man så at sige kan specificere detailhandelen i, og hvilke af disse der skulle forudsiges, de såkaldte *prognosevariabler*.

Her skal blot anføres, at de vigtigste prognosevariabler, der dækkes af undersøgelsen, er følgende:

- De enkelte branchers omsætning.
- Branchernes omsætning nedbrudt på handelsområder.
- Tendenser i butikkernes lokalisering.
- Tendenser i butikformernes art og omfang.
- Salgets fordeling på butikker af forskellig størrelse.
- Integrationstendenser i detailhandelen.
- Kapitalbehovet.
- Behovet for arbejdskraft.

(1) Detailhandelen idag og i overmorgen. Udgivet af Sekretariatet for Danmarks Erhvervsfond; i kommission hos Høst og Søn, 130 sider, pris 13,50 kr.

Men disse variabler, hvormed detailhandelen kan karakteriseres, er naturligvis *afhængige af de forhold*, der hersker i det omgivende samfund. Således er der klart to faktorer, som er bestemmende for, hvordan prognosevariablerne udvikler sig, nemlig

1: Befolkningens størrelse, aldersfordeling og geografiske fordeling.

2: Forbrugets størrelse, dets fordeling på varegrupper og dets geografiske fordeling.

Derudover er der i prognosen gjort forudsætninger om andre forhold, som f. eks. næringslovgivning, brobyggeri m. m., der alle har indflydelse på detailhandelens vilkår, men som vi ikke skal trætte med her. Endvidere er der ved forudsigtelse af de enkelte prognosevariabler taget bestik af mere specielle faktorer, der ikke har indflydelse i en grad som de to, der er udhævet.

Befolkningsudviklingen.

Der er tre væsentlige hovedtræk i befolkningsudviklingen: Det ventes, at det samlede folketal vil stige *fra 4,6 mill. i dag til 5,3 mill. i 1980* eller med 15 %. Dette betyder i sig selv, at nye menneskemasser skal forsynes med varer, men også at der må etableres en butiksdækning af helt nye boligområder. Stigning i folketal sammenlagt med befolkningens udflytning fra gamle bydele til nye kan groft anslås til at ville kræve nye boliger til 1,2 å 1,3 mill. mennesker.

Konsekvenserne heraf for detailhandelens lokalisering og dens kapitalbehov er selvsagt store.

Det andet væsentlige punkt i befolkningsprognosen er de forskydninger i dens aldersmæssige sammensætning, der kan ventes. Her er det iøjnespringende, at de over 65-årige i 1980 vil udgøre 13 % af befolkningen mod 10,5 % idag. Denne andel er altså tydeligt højere i 1980, men måske knap så voldsom som almindeligt antaget.

Det tredje hovedpunkt i befolkningsprognosen er det, at hovedstaden i 1980 formentlig vil have en befolkning på ca. 2 mill. indbyggere og strække sig udover et areal, der groft svarer til Københavns, Frederikssunds, Hillerøds og Roskildes nuværende handelsområder.

Med andre ord vil i 1980 knap 40 % af efterspørgerne og sikkert omkring 50 % af landets samlede købekraft være koncentreret i ét sammenhængende bylegeme.

Ekspllosion i forbruget.

Det er ikke for store ord at tale om en forbrugsekspllosion. Man kan nemlig med rimelighed forvente en *fordobling af det private forbrug fra 1962 til 1980*. Hertil svarer en stigning på 75 % i forbruget regnet per capita. Men 1980-forbruget vil givetvis have en helt anden sammensætning end dagens forbrug, fordi et højere indkomstniveau tillader inddragning af mange varer i forbruget, som idag befinder sig på grænsen af de fleste indbyggers formåen.

Mens endnu idag fødevarerne beslaglægger den største andel af forbrugernes budget, vil i 1980 de langvarige goder have førerstillingen. Sagt med andre ord vil fødevarerforbruget kun blive 50 % større, mens forbruget af langvarige goder vil blive mere end fordoblet. Jvfr. tabellen lige nedenfor.

Forbruget af tjenesteydelser, udenlandsrejser samt ikke-langvarige forbrugsgoder vil også blive godt og vel fordoblet, mens de øvrige vareposter bortset fra brændsel og kollektive tjenesteydelser vil blive forbrugt i et omfang, der er knap dobbelt så stort som idag.

Forbrugets størrelse og fordeling på hoved-varegrupper i 1962 og 1980 fremgår af nedenstående tabel. I »Detailhandelen idag og i overmorgen« er tallene specificeret ud på et halvthundrede vareposter.

TABEL 1. *Det private forbrug i 1962 og 1980.*

Varegruppe	I milliarder kr. 1962-priser	
	1962	1980
Fødevarer	7,7	11,8
Drikkevarer og tobak	3,4	6,6
Fodtøj, tekstil, beklædning	2,9	5,6
Husleje	2,7	5,3
Brændsel, el, gas, varme	0,8	0,9
Varige forbrugsgoder incl. motorkøretøjer	6,6	13,5
Andre forbrugsgoder	4,0	8,3
Kollektiv transport og kommunikation	1,4	2,2
Andre tjenesteydelser incl. udenlandsrejser	4,4	9,8
Ialt privatforbrug	33,9	64,0

Blandt forbrugsposterne er der tre, der fortjener en særlig omtale, fordi de dels har meget stor vægt i det samlede forbrug, dels fordi de får konsekvenser for detailhandelens lokalisering og udformning med hensyn til butikstyper og betjeningsformer.

Det drejer sig om *parcelhusbyggeriet, sommerhusbyggeriet og udbredelsen af personbiler*. De to sidste er henregnet til varige forbrugsgoder, mens parcelhusbyggeriet genfindes under husleje-posten.

Allerede idag udgør parcelhusene 60 % af tilvæksten i landets lejlighedsbestand. Denne tendens må man kunne projicere ud i fremtiden. Følgen heraf er, at detailbutikernes eller detailhandelscentrenes oplande i fremtiden vil få en meget større geografisk udstrækning end idag, fordi parcelhusbyggeri er stærkt arealkrævende og fordi der må et mindstemål af husstande til, før der er levestandard for en butik eller et center. Set fra forbrugersiden betyder dette, at husmoderen gennemsnitligt får længere at gå eller køre til butikkerne.

Dette indebærer igen, at skal hun alligevel have bilen ud af garagen for at købe ind, kan hun lige så godt køre til det mest attraktive center, selvom det skulle ligge noget længere borte end det lokale, der har et mindre differentieret vareudbud. Lignende konsekvenser følger af, at personbiludbredelsen øges kolossalt. Idag har ca. en trediedel af husstandene egen vogn, mens dækningen i 1980 ventes at opgå til 85 % af husstandene. For detailhandelen betyder dette, at planlagte centre med rigelig parkeringsplads bliver mere attraktive. Endvidere indebærer udviklingen, at forbrugerne bliver i stand til selv at transportere større varekvanta hjem.

Sommerhusbyggeriet ventes at tage et sådant omfang, at bestanden stiger fra ca. 100.000 i dag til ca. 450.000 i 1980. Dette medfører, at en betragtelig efterspørgsel efter fødevarer, drikkevarer samt hus- og have-udrustning omflyttes geografisk. Endvidere er sommerhusenes udbredelse ensbetydende med, at der bliver mange flere anbringelsessteder for forskellige langvarige goder *i tillæg til* de eksisterende hjem.

Fremtiden for de enkelte detailhandelsbrancher.

Med en forbruger prognose og en befolkningsprognose er man i besiddelse af de vigtigste holdepunkter for en vurdering af fremtidsvilkårene for de enkelte brancher. Lad os først se på, hvilken omsætning, de enkelte brancher kan imødesee. Her er det åbenbart, at en branches omsætning må være bestemt af to faktorer:

- 1: hvordan forbruget af de varer, hvormed branchen beskæftiger sig, vil forme sig i fremtiden.
- 2: hvor godt branchen er i stand til at bevare omsætningen af disse varer i egne butikker, resp. hvor vidt branchen formår at tiltrække sig omsætning af branchefremmede varer.

Punkt to er også bekendt under navnet *brancheglidning*. Problemet er herefter at opbygge et skøn over, hvad brancheglidningen vil medføre.

Egentlig har det *ingen mening at tale om brancherne idag og i 1980*, thi den opfattelse, vi har om brancheafrænsninger idag vil være aldeles uholdbar i 1980. Til den tid vil detailhandelen være præget af helt nye og næsten nye butikstyper, der ikke kan indrubriceres under vort traditionelle produktionsorienterede branchesystem. Snarere vil det have mening at opdele brancherne i 1980 efter de indkøbs- eller efterspørgselsituationer, der hersker, når bestemte kategorier af indkøb foretages. Dette er da også forsøgt rent tentativt i »Detailhandelen idag og i overmorgen«. Eksempelvis kunne man forestille sig, at 1980 vil se: teenagerbutikker, gavebutikker, bosætningsforretninger med alt til hus- og hjemindretning etc. Når vi alligevel ikke har opstillet en omsætningsprognose for brancher, der er meningsfyldt afgrænset ud fra situationen i 1980, skyldes det, at man derved ville afskære sig fra at hente vejledning i de analyser, der kan udføres over den foreliggende forbrugsstatistik og erhvervstallingerne. Derimod har vi *henregnet vigtige, ret nye butikstyper til de brancher, hvis sortiment de har mest til fælles med*. Således er det rimeligt at sammenligne 1980's stormagasiner og *discount-houses* med dagens stormagasiner; ligeledes er det rimeligt at sammenligne 1908's *dobbeltsupermarkeder, supermarkeder* og store selvbetjeningsbutikker med dagens kolonialbranche.

Vort skøn over brancheglidningen går derefter groft sagt ud på, at to kategorier af brancher vil vinde i branchernes kamp om varerne:

- 1: Brancher, der indeholder butikker med meget bredt sortiment opbygget efter alt-under-ét-tag-princippet. Eksempler herpå er de lig nævnte stordriftsformer indenfor kolonial- og storvarehusgruppen.
- 2: Brancher, der indeholder butikker, som gennemfører en meget dyb specialisering af sortimentet, eller forhandler varer, der kræver megen kundevejledning ved salgets gennemførelse. Eksempler på det første er brancher som kaffe, the, delikatesser og paraply- eller trompeforretninger. Eksempler på det andet er fotohandel, kunsthandel, til en vis grad urmagere og guldsmede.

I modsætning hertil vil brancher, der nok fortjener navn af specialbrancher, men ikke har et meget dybt, smalt sortiment og heller ikke sælger varer, der kræver megen kundeorientering, tabe omsætning ved brancheglidningen. Eksempler herpå er de fleste fødevarerbrancher, det meste af tekstilhandelen, farvehandel m. fl.

TABEL 2. Branchernes detailomsætning i 1962 og 1980.
Mill. kr. 1962-priser.

Branche	Omsætning 1980	Omsætning 1962	1980-omsætning i forhold til om- sætning uden ban- chevglidning
Koloniolforretninger med og uden grovvarer samt brugsforeninger	6.902	13.500	1,25
Mælk, brød	693	1.116	1,28
Ost	87	109	0,71
Kød, flæsk, viktualie	1.479	1.682	0,70
Fisk, vildt, fjerkræ	133	166	0,76
Kaffe, the, delikatesser	77	230	1,97
Vin	53	72	0,47
Tobak	848	1.231	0,73
Frukt, grønt	382	520	0,73
Nærings- og nydelsesmidl.	10.654	18.626	1,10
Stormag. og discounth.	674	1.886	1,45
Manufaktur	995	1.549	0,90
Herrekonf. og -ekvikper.	540	698	0,75
Dame- og børnekonf., -lingeri	304	402	0,77
Trikotage	348	394	0,73
Skotøj	385	695	1,00
Al anden tekstil og bekl.	38	78	1,27
Tekstil og bekl. ialt	2.610	3.816	0,85
Isenkram	563	} 1.387	} 0,93
Andet husgeråd	87		
Radio, fjernsyn	507	608	0,78
Ure, optik, gul, sølv, tin	258	411	0,90
Husgeråd ialt	1.415	2.406	0,88
Bøger, papir, noder	332	452	0,77
Aviskiosker	151	343	1,18
Farver, tapeter	201	215	0,65
Sæbe, parfume, sygepleje- artikler	260	330	0,73
Blomster	122	169	0,81
Dagligvarer ialt	1.066	1.509	0,79
Møbler	499	667	0,71
Tæpper	47	69	0,76
Kunst og antikviteter	52	95	1,00
Møbler m. v. ialt	598	831	0,75
Cykler, barnevogne, radio	228	515	0,80
Galanterivarer, legetøj o.l.	65	87	0,63
Sportsart., ligkister, anden detailhandel.	87	140	0,76

Detailhandel ialt	17.397	29.816	1,02
Konfekterer	176	286	0,95
Musikinstrumenter	40	100	0,78
Læder og lædervarer	79	126	1,00
Fotoartikler	52	172	1,00
Fire brancher med islæt af håndværk	347	681	0,94
Bagerforr. m/u serv.	835	984	0,74
Butikshandel ialt	18.579	31.484	1,02

I tabel 2 er vist omsætningen i den enkelte branche i 1962 og den ventede i 1980. I kolonne tre er det beregnet, hvor stor andel den forudsagte 1980-omsætning udgør af den omsætning branchen ville have fået, såfremt der ingensomhelst brancheglidning havde fundet sted. F. eks. betyder 1,28 ved kolonialbranchen, at denne branche ventes at få en omsætning, der er 28 % større end det salg, den ville have fået, såfremt den ikke havde vundet omsætning fra andre brancher.

Skal man groft karakterisere den udvikling, som tabellen beretter om, med to tal, må det blive, at de to brancher, der indeholder »general stores« vil øge deres andel i den samlede detailomsætning fra 40 % i 1962 til 50 % i 1980, mens de mere specialiserede brancher vil tabe omsætning i tilsvarende omfang.

Omsætningen i delområder af Danmark.

»Detailhandelen idag og i overmorgen« indeholder en prognose for *branchernes omsætning i hvert af de 44 handelsområder i 1980*. Grundlaget herfor har været analyser af sammenhængen mellem *omsætning pr. indbygger og indkomst pr. indbygger samt urbaniseringsgraden i handelsområderne*. Ved urbaniseringsgrad forstås den procentdel af indbyggerne i et område, der bor i byer eller bymæssige bebyggelser.

Ved hjælp af en selvstændig prognose for indkomstforhold og urbaniseringsgrad i handelsområderne i 1980 har det været muligt for de vigtigste branchers vedkommende at skønne over den geografiske fordeling af den samlede omsætning. For så vidt angår knap halvdelen af brancherne har det dog kun været muligt at fordele den samlede omsætning efter temmelig udifferentierede skøn.

Salgets fordeling på butikker af forskellig størrelse.

Undersøgelserapporten indeholder en analyse af salgets fordeling på butiksstørrelser i hver enkelt branche samt en diskussion af hvilken tendens der synes at være i salgets koncentration.

Integration.

Undersøgelserapporten redegør for omfanget af egentlige kæder, frivillige kæder og indkøbsforeninger i hver enkelt branche. I de fleste tilfælde kan omfanget dog kun opgøres i form af antallet tilsluttede butikker. På baggrund af en diskussion af *de faktorer, der principielt må anses for bestemmende for integrationens udbredelse* i en branche gives derefter en vurdering af, hvor stærk integrering der kan ventes i de enkelte brancher.

Kun når det gælder kolonialbranchen har vi imidlertid fundet det analytiske materiale tilstrækkeligt til at turde nedfælde forventningerne i en talmæssig prognose. Vort fremtidskøn fremgår af kolonne to i nedenstående tabel:

TABEL 3. *Integration i kolonialbranchen.*

Integrationsform	Skønnet detailomsætningsandel	
	1962	1980
Egentlige kæder	6 %	12-20 %
Forbrugerkooperationen	23 %	25-30 %
Købmænd tilsluttet frivillige kæder	§ 10 %	20-25 %
Købmænd tilsluttet indkøbscentraler	§ 23 %	20-25 %
Uafhængige købmænd	38 %	10 %
Ialt	100 %	100 %

§. Mindsteskøn.

Omsætningsandelene i kolonne to synes at repræsentere en art mætningspunkt for de forskellige integrationsformers ekspansion. Vi skal ikke lægge skjul på, at vi ved denne fremtidsvurdering har skelet stærkt til udviklingsforløbet i amerikansk detailhandel.

Kapitalbehov.

En af de vigtigste prognosevariabler vedr. detailhandelen er behovet for kapital. Vi har søgt at opgøre det beløb, der kræves til investering i:

- 1: forøgelsen af gamle butikkers driftsformue som følge af omsætningsstigningen.
- 2: modernisering af den i 1962 eksisterende butiksbestand.
- 3: anlægs- og driftsformue i butikker, der etableres i perioden 1962 til 1980.

Vi har set bort fra de beløb, der kræves til investering i grund og bygninger, derimod indgår indretningsomkostningerne for butikkerne i anlægsformuen.

Ved hjælp af en yderst sindrig metode, der ikke skal redegøres for her, har vi skønnet, at kapitalbehovet vil andrage mindst seks milliarder kroner, der må tilvejebringes i løbet af 18-årsperioden 1962-1980. Beløbet svarer til en gennemsnitlig investering pr. år af ca. 350 mill. kr. Her er tale om et udpræget mindsteskøn på grund af indholdet i de forudsætninger og den metode, hvorpå skønnet er baseret.

Beskæftigelsen

i detailhandelen kunne i 1957 opgøres til omkring 175.000 personer. Antager man, at stigningen i den gennemsnitlige detailomsætning pr. beskæftiget vil stige med 2 % om året – og dette tal kan der argumenteres for – kan det beregnes, at beskæftigelsen vil stige med 75-80.000 mennesker inden 1980. Hertil svarer, at andelen i den arbejdsdygtige aldersgruppe, 15-64 år, vil stige fra 6 % til 8 %. Denne udvikling falder helt i tråd med forløbet i andre højt udviklede industrilande.

Prognosen er en udfordring.

Det er rart, hvis en prognose slår til. Men det primære formål, vi har anset en prognose for at have, er at den skal give interessegrupperne i og omkring detailhandelen et konkret udviklingsmønster at tage stilling til.

Vore prognoser beror på analyser af funktionssammenhænge, på antagelser om visse variabelers størrelse i de kommende år og på forudsætninger om, at de implicerede parter fortsætter den politik, der har kunnet udlæses af de seneste års handlinger. Eftersom prognosen specificerer følgerne af den hidtil førte politik – eller af en nærmere defineret forventet politik – vil den tilskynde interessenterne i detailhandelen og blandt dens leverandører til at tage denne politik op til drøftelse for at undersøge, om dens konsekvenser er i overensstemmelse med de mål, man styrer efter.

Og dette var vor hensigt med at gøre prognoser.

Rettelser til E. T. nr. 4, 1964.

ad A. Geel Andersen, *Kapitalbehov og salgskredittid:*

»Fig. 4 skulle have været placeret som fig. 3 på side 312, medens fig. 3 skulle have været placeret som fig. 4 på side 315.

På side 313, linie 14 f. o. skal det sidste lighedstegn erstattes med et minus.«

ad Tage Christiansen, *Rente og skat:*

Figur 1 skal drejes 180 grader.

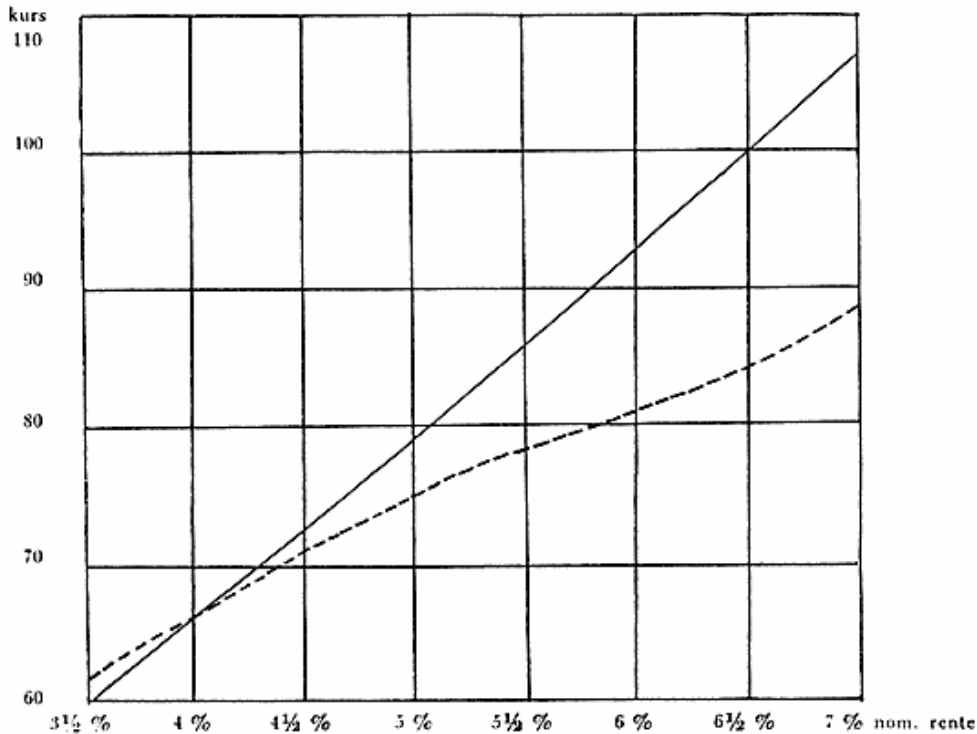

FIG. 1. Sammenhæng mellem kurs og rentefod.
 ————— »ideel«   - - - - - »faktisk« kursnotering.

Red.